

**ХІІІ МІЖНАРОДНИЙ
СЛАВІСТИЧНИЙ КОЛОКВІУМ
Львів, 19–21 травня 2004 р.**

РЕЗЮМЕ ВИСТУПІВ

Іраїда ГАЛЕНКО (Львів)

***Філологічна славістика у Львівському університеті (1849–1939):
етапи розвитку.***

1. Початковий етап (1849–1888) охоплює час від вступних лекцій Я.Головацького (1849) та А.Малецького (1857) до відкриття в університеті окремої кафедри слов'янської філології (1888). Ці вчені, спираючись на ідею спорідненості, першими в університеті застосували принцип історизму та порівняння при вивченні української (Я.Головацький) та польської (А.Малецький) мов, проводили порівняння мовних явищ рідних мов з відповідними явищами у старослов'янській, частково в інших споріднених мовах. Водночас було започатковано вивчення історії української (Я.Головацький, О.Огоновський) і польської (А.Малецький, Р.Пілят) літератур, опублікування давніх польських та українських пам'яток, біо-бібліографічних досліджень і літературно-критичних монографій. Науково-викладацька діяльність А.Каліни, започаткована в 1878 р., укріплювала в університеті основи слов'янознавства.

2. Етап поступу (1888–1918) – період розширення слов'янознавчої проблематики на кафедрах слов'янської, польської та української (руської) філології. Учені “Закладу порівняльної філології слов'янських мов, літератур і мистецтва” успішно досліджували на порівняльно-історичній базі історію болгарської, польської, чеської, східнослов'янських мов (А.Каліна, А.Кринський, Ф.Крчек, К.Нітш, І.Свенціцький), а також польських діалектів (К.Нітш), вивчали історію славістики, описували і видавали цінні давні рукописи, розв'язували завдання дидактики і народознавства (А.Каліна, А.Кринський, Ф.Крчек) і лише в ХХ ст., після смерті Р.Пілята, підійшли до вивчення слов'янських літератур (І.Свенціцький, Ф.Крчек). Літературознавство було профільною дисципліною на кафедрах польської та української (руської) мов і літератур, однак рідна мова там неодмінно викладалася у порівнянні зі старослов'янською. Р.Пілят ще у кінці ХІХ ст. став засновником філологічної школи критики тексту і польську літературу викладав на порівняльному тлі.

3. Інтенсивний етап (1918–1939) був періодом подальшого укріплення в університеті порівняльно-історичної лінгвістичної славістики і польського історичного і сучасного літературознавства. Лінгвістичні проблеми на даному етапі вивчалися на кафедрах слов'янознавства, польської мови, а від 1927 р. – також на кафедрі української (руської) філології. На той час в університеті функціонували три літературознавчі кафедри польської філології: історії польської літератури, сучасної та порівняльної (з 1928 р.) польської літератури. Учені продовжували вивчати творчість польських письменників, публікували вагомі монографії, частково і твори. Крім того, К.Кольбушевський вивчав історію польської реформаційної літератури, Е.Кухарський – польської драми, Ю.Кляйнер – розвиток реалізму і неоромантизму в сучасній польській літературі та опрацьовував питання теорії літератури. Україніст Я.Янук активно вивчав різні напрямки в українській літературі ХVІ–ХVІІІ ст., українсько-польські та польсько-російські літературні взаємини. Більшість університетських славістів брала участь у міжнародних з'їздах, виступала із доповідями. Все це свідчить про те, що філологічна славістика у Львівському

кому університеті має давні традиції і вагомі здобутки, які у 20-30-х роках ХХ ст. дозволили розглядати її поруч із славістикою Краківського університету.

Людмила МАЦКЕВИЧ

Ідея євангельського добра в романах та оповіданнях Анджея Струга

Біблійні ідеї, зокрема євангельського добра, займають вагоме місце на сторінках романів польського письменника Анджея Струга (1871-1937). Сповідачами цієї ідеї є герої з романів “Покоління Марка Свіди” (1925), “Міліарди” (1937), „Острів Забуття” (1923) та збірки оповідань “Ключ провалля” (1929). Йорг – герой роману “Острів Забуття” – проходить через чимало випробувань та переживань від неприйняття євангельських постулатів через нав’язливі ідеї до повного божевілля. Звертаючись до Бога, герой шукає відповіді на запитання про те, що він повинен робити між людьми, як жити та навіщо? Відповідь в душі Євангелія “роби добро, живи богобоязливо і неси свій хрест” не влаштовує Йорга. Він вважає, що цю ідею неможливо втілити в життя, і швидко прощається з Богом милосерним і справедливим. По-іншому приходить до Бога Снят – герой роману “Покоління Марка Свіди”. В системі поглядів героя християнські ідеали тісно переплетаются з суспільними ідеями. Життєві принципи Снята є співзвучні з євангельськими істинами. Персонаж роману стверджує, що кожна людина має серце та навіть до найгіршої можна знайти стежку. Погляди героя не позбавлені месіанізму, а саме Польща має бути тим місцем, звідки почнеться відродження цілого світу.

Образ Боровиченка (“Міліарди”) – це ще одна спроба Струга поєднати євангельські ідеї з громадськими процесами на початку ХХ ст. Професор Боровиченко прагне погодити ідеал анархістичної етики з питанням щодо моральності особи. Образ Христа в його розумінні протистоїть реальності. Син Божий є для професора лише недосяжним мрійником, котрий відважився заперечити реальності і створив собі образ власної людини та власного світу. В оповіданні “Ключ безодні” увага письменника сконцентрована на розкритті апокаліптичного образу війни, представленого в метафоричному ряді *війна–дракон–диявол*.

Ідея євангельського добра в творчості А. Струга розглядається у поєднанні з іншими проблемами і питаннями, та тісно пов’язана з процесами і ідеями актуальними для сучасного йому суспільства.

Юльяна МАКАРЧИК

Проблема двійника в творчості С. Грабінського

Стефан Грабінський психологічні проблеми застосовував для представлення свого бачення надреального світу. Незважаючи на те, що автора більше цікавив метафізичний аспект даної проблеми, в його творах було достатньо психопаталогічних моментів. Представлення в скороченому варіанті сутності людської особистості з точки зору психіатрії є необхідним як для психологічного так і для метафізичного аналізу.

У новелі “Проблема Челави” можна спостерегти, як ніби одну індивідуальність поділено поміж двома сіамськими братами, котрих розділили при народженні. Через кожних дванадцять годин змінюється їх стан, після часу спочинку вони оживляються тією ж самою духовною енергією. Цей спосіб життя також проявляється і в поведінці братів. Тут автор демонструє роздвоєння особистості на добру і злу її частини. Безперечно, С.Грабінський використав проблему із галузі психіатрії для представлення неймовірної теми. Тут йдеться про проблему зі сфери метафізики, а власне про відносини, які формуються вже від моменту народження між індивідуальністю і фізичним тілом людини.

Схожа річ відбувається в новелі “Косоокість”. Автор доводить, що в нереальній площині індивідуальність не мусить бути прив’язаною лишень до одного фізичного тіла. Протилежні полюси мають основу в різних фізичних організмах. Незважаючи на

відчуття, котре викликає у оповідача Бжехва, існування цих двох фізичних тіл в метафізичній площині є необхідним для збереження внутрішньої рівноваги цього порядку. Опісля трагічної смерті Бжехви боротьба двох стихій переноситься на особу оповідача. Автор окреслює індивідуальність в трансцендентній категорії, як незалежну від тіла.

У новелі “Сатурнін Сектор” С.Грабінський представляє детально проведений аналіз божевілля годинникаря. В свідомості Сектора оселилися дві різні особистості: з одного боку він вірить в час, а з іншого вважає його за швидкоплинну хвилю життя. Забувши своє ймення (ім’я), Сатурнін Сектор в фазі піку божевілля закінчує життя самогубством, вважаючи при цьому, що в особі Темпуса Сатурна вбиває час, аби “вивільнити місце вічному існуванню”.

Згідно основної тенденції цілого письменства С.Грабінського проблема роздвоєння індивідуальності і особистості набуває у нього метафізичне продовження. Автор використовує очевидні вияви психопатологічних хвороб як основу неймовірності. Він вважає, що боротьба суперечних стихій в одній людській особі спричиняє не лише знищення особистості на психофізичному рівні, але також може втягнути людину в вимір надреальної дійсності.

Микола ВІТЕНКО (Івано-Франківськ)

Польське велике землевладіння в Галичині (кін. XIX–поч. XX ст.)

Соціальні верстви у Галичині були різного етнічного походження. Українці зазнавали дискримінації не лише у питаннях мови, освіти, святкуванні релігійних свят, але й у питаннях надання кредитів, реалізації можливостей купівлі земель чи виконанні традиційних сервітутів. Великі землевласники намагалися створити при своїх маєтках осередки польської культури, що додатково посилювало польсько-український антагонізм.

Через посилення торгівельно-грошових відносин Галичина втягувалася у світову економіку і поступово відмирили традиційні для аграрного суспільства добросусідські взаємини. Поміщики зберігали за собою панівні позиції в застосуванні передових агротехнологій і пристосовувалися до ринкових взаємовідносин у веденні свого господарства. Така ситуація значною мірою сприяла загостренню взаємин між фільварками з одного боку і найманими сільськогосподарськими робітниками з іншого. Великі польські землевласники не становили собою єдиної монолітної групи. Часто між ними велася непримиренна боротьба за майно, окремі земельні ділянки, робочу силу. Об’єднувалися вони лише спорадично для боротьби з українським селянством та австрійською владою.

Олександр МУЗИЧКО (Одеса)

“Слов’янська ідея” у громадській та науковій діяльності О.І.Маркевича

Олексій Іванович Маркевич (1847–1903) у 1880–1890-х роках працював на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету. Вчений займався історичним краєзнавством, археографією, етнографією, історією Росії та України тощо. Він був одним з найвідоміших в Південній Україні громадських та просвітніх діячів. Ряд досліджень йому присвятили З.Першина, Т.Попова, О.Синявська. Особистість вченого сформувалась під впливом видатних слов’янознавців, професорів Ф.Леонтовича та В.Григоровича, а також ідей М.Костомарова та І.Аксакова. Разом з цим, погляди О.Маркевича на стан слов’янства в другій половині XIX ст. кристалізувались в умовах пожвавлення суспільно-політичного руху за звільнення слов’ян в Російській імперії кінця 1870-х років, одним з центрів якого стала Одеса. В своїх лекціях, статтях, публічних виступах О.Маркевич неодноразово звертався до аналізу різноманітних аспектів минулого та сучасного йому становища слов’янських народів. Віддаючи належне В.Григоровичу, М.Костомарову та І.Аксакову, як проповідникам слов’янської ідеї в Російській імперії, він заперечив певний романтизм їхніх поглядів. Зокрема, вважав передчасною ідею про політичне об’єднання слов’ян в межах будь-якого полі-

тичного утворення, адже між слов'янами існує більше розбіжностей в політичних та культурних орієнтаціях, ніж спільності. Слов'янофілів він критикував за надмірний російсько-центризм їхніх поглядів, неприйняття ідеї про самобутній розвиток слов'янських народів, зокрема, українців. Саме тому, О.Маркевич чітко розмежував поняття слов'янофільство та панславізм. Останній він розглядав перш за все як результат зміцнення національної самосвідомості в окремих слов'янських народів, прагнення до взаємного вивчення культур. В 1888 р. О.Маркевич виступив з ініціативою перед міністерством освіти про заснування Загальнослов'янської Академії наук з центром в Києві з метою створення наукового підґрунтя для ідеї слов'янського єднання.

Любов до слов'янства, за О.Маркевичем, повинна відбиватись в конкретній буденній роботі. Одеський історик яскраво довів цю тезу, взявши найактивнішу участь в діяльності Одеського слов'янського благодійного товариства імені святих Кирила та Мефодія. На посаді члена правління О.Маркевич виступив основним ідеологом та організатором діяльності Товариства в 1880-х–на поч. 1900-х років. За його сприяння діяв навчальний заклад для дівчин зі слов'янських країн, збиралися кошти на допомогу постраждалим слов'янам. Разом з тим, Товариство не замикалося на слов'янській ідеї, проводило жваву просвітницьку діяльність на півдні України.

Отже, слов'янська ідея у О. Маркевича носила яскраво виражений гуманістичний характер, була позбавлена імперіалістичного забарвлення, спиралася на позитивістське прагнення справжнього наукового пізнання специфіки історії та культури слов'янських народів.

Андрій СЛЕСАРЕНКО (Рівне)

Чехословацький самвидав: історико-соціологічний аналіз.

Невід'ємною складовою громадського життя Чехословаччини 70-80-х років ХХ ст. став самвидав (цей радянський термін прижився у чехословацькому суспільстві) – своєрідна незалежна інформаційна система та єдиний форум для альтернативного мислення в умовах тоталітарного режиму. Приблизно 1/5 дорослого населення країни тим чи іншим чином стикалася з самвидавом, а кожен двадцятий громадянин брав участь у створенні, розмноженні і поширенні самвидавчих публікацій.

Функціонування з початку 70-х років незалежних видавництв (“Тексти друзів”, “Петліце”, “Експедице”, “Кварт”), які видавали сотні назв книг, обумовило укорінення самвидаву у масову свідомість суспільства. Мобілізуючи інтелектуальні сили громадськості, самвидав перманентно сприяв розвитку усіх елементів незалежної культури (театральні постановки, художні виставки, лекції, семінари, наукові дослідження, музичні концерти, підпільна церква), які не залежали від офіційних каналів спілкування. Після виникнення у 1977 р. Хартії-77 поступово самвидав поширюється за межі Праги й обласних центрів. У невеликих містах з'являється самвидавча продукція, виникають і зникають десятки подібного типу часописів. Самвидав створив і вплинув на невелику, але соціально значиму частину населення, яка саме в ньому пройшла основну школу демократії і толерантності

Ніна ПАШАЄВА (Москва, Росія)

Кирило-мефодіївська спадщина і проблема російського перекладу богослужіння

Питання про переведення богослужіння російською мовою вперше було порушено на поч. ХХ ст., однак Собор 1917-1918 рр. жодних ухвал з цього приводу не прийняв. З розпадом СРСР розпочався процес повернення віруючим старих храмів і будівництво нових. Всього наприкінці ХХ ст. у Москві їх було понад 400. В окремих храмах

священики, учні о. Олександра Меня, за власною ініціативою почали правити богослужіння по-російськи. З цього приводу на сторінках православної преси розгорнулася полеміка.

У зв'язку з цим варто розглянути питання про правомірність відмови у богослужінні церковно-слов'янською мовою, яка була біля витоків нашої культури і зберігається сьогодні лише у церкві. В цьому контексті актуальними є слова академіка Д.С.Лихачова, що "... по справжньому незрозумілим є богослужіння для тих, хто не знає основ православного вчення ... "незрозумілість мови" – справа другорядна".

Сьогодні тексти богослужінь церковно-слов'янською мовою можна купити. У виданнях Всенощної і Літургії подаються на кожній сторінці переклади незрозумілих слів. Зміст прочитаного Євангелія священики часто роз'яснюють у казаннях, недільних школах. Вважаю, що треба зберегти церковно-слов'янську мову у церкві як найважливішу кирило-мефодієвську спадщину.

Михайло КРІЛЬ (Львів)

VIII Всеслов'янський з'їзд і його ідейно-політична спрямованість

Головними організаторами форуму стали Всеслов'янський собор, Міжнародна слов'янська Академія, Слов'янський комітет Росії, Слов'янський військово-патріотичний союз, Громадський комітет сприяння союзу Білорусі і Росії, інформаційне агентство "Славянский мир" та ін. Форум відбувся у Москві 2-4 квітня 2001 р. за участю делегацій усіх слов'янських країн (близько 1 тис. учасників).

На пленарному засіданні були заслухані доповіді загального характеру. Президент МСА Б.І.Іскаков акцентував на необхідності створення Слов'яноєвразійського союзу у складі Росії, України, Білорусі, Молдови та інших держав. Голова Польського слов'янського комітету Б.Тейковський відстоював ідею створення Слов'янського союзу як основу нового світового порядку. Теоретичне обґрунтування такого союзу від імені Польського слов'янського комітету подала Б.Крігер у доповіді "Світогляд Слов'янського союзу". Голова "Всеслов'янського собору" М.І.Кікішев підкреслив, що слов'янське єднання в нових умовах не може базуватися на ґрунті визнання православ'я як єдиного і достатнього джерела духовної культури. Духовна база слов'янської ідеї є значно ширшою і містить всі релігійні та інтелектуальні елементи. А це допускає віротерпимість, повагу духовного вибору кожної людини.

Учасники форуму прийняли ряд маніфестів, більшість з яких стосувалися сучасного політичного становища, зокрема агресії НАТО на Балканах. Було заслухано висновки комісії з питань міжнародного права і мирного співробітництва. Його суть полягала у невідкладному розпуску Гагського трибуналу по колишній Югославії. При цьому комісія зважила за доцільне продовжити роботу спеціального Міжнародного суду (створений у Римі 17 липня 1998 р., голова суду – російський юрист професор М.М.Ковальов). Були прийняті відозви на захист переслідуваних журналістів.

На секціях обговорювалися такі проблеми: „Слов'янство в умовах глобалізації і інформаційної війни”, „Слов'янство: національні і регіональні аспекти”, „Уроки Другої світової війни”, „Союзна держава: проблеми становлення і розвитку”, „Доктрина екологічної безпеки” та ін. В рамках роботи з'їзду окремі засідання провели Слов'янський парламентський союз, Союз письменників, Всеслов'янський економічний союз, VII Слов'яно-євразійський конгрес, „Слов'яноавіакосмос”, Міжнародний громадський трибунал по злочинах в Югославії, а також викладачі вищої і середньої школи, журналісти, музиканти, жіночі і молодіжні організації.

Учасники форуму офіційно запропонували президенту Білорусі О.Лукашенку очолити рух слов'ян за об'єднання. Була прийнята заява делегатів від Росії, України і Білорусі „Про триєдину природу російського народу”. За підсумками роботи з'їзду був обраний новий склад Міжнародного слов'янського комітету (його головою став чеський професор Бржегіслав Хвала).

Наталя ЛЕШКОВИЧ (Львів)

***Проблеми середньовічної історії слов'ян у висвітленні
московського журналу "Родина"
(90-ті роки ХХ-поч. ХХІ ст.)***

Російський історичний журнал "Родина" у межах програми "Слов'янські культури на перехресті тисячоліть" підготував спеціальний випуск ("Слов'янський світ", січень-лютий 2001 р.), присвячений актуальним проблемам слов'янських країн. У номері розміщені публікації відомих російських, білоруських, польських, чеських, болгарських, словацьких, сербських, македонських істориків, філософів та філологів. Публікації супроводжуються ілюстраціями: картами, пам'ятками культури, історичними портретами тощо, що безумовно посилює інтерес до відповідних публікацій. Тематика публікацій різна. Зокрема, це статті, присвячені проблемам ранньої історії слов'ян, пов'язаних із їх участю у "великому переселенні народів", розселенням слов'ян та особливостями процесу утворення слов'янських держав. Заслужують на увагу дві статті російських учених В.Сєдова ("Від витоків Вистули" та "Велике переселення") і К.Вельмезової ("Чех, Лях і Рус"), В.Яніна ("Світло дерев'яних сторінок") та Г.Мельникова ("Небесні захисники"), білоруських дослідників В.Лобача, і О.Шишкова ("Нащадки Белополя"). Низка статей присвячена проблемам середньовічної історії різних слов'янських народів, зокрема про лужицьких сербів йдеться в розвідці К. Шевченка ("Або загинути в морі германства..."). Реконструкцію поглядів православної еліти Великого Князівства Литовського і Московського князівства зробив польський історик І.Граль. На цю тему писав також поляк М.Кулецький в статті "Лях і москаль – закліті друзі". Ряд статей стосується історії Македонії (Б.Ристовський), словенців (І.Чуркіна), Чорногорії (Ю.Аншаков). Такий обмін науковою інформацією вчених різних країн на сторінках журналу "Родина" надає можливість проаналізувати основні напрямки наукових досліджень в національних історіографіях та виділити нові аспекти проблем, які спонукають до їх дослідження.

Марія БАРАН (Львів)

Міжслов'янські контакти Зенона Кузеля

З.Кузеля (1882–1952) – відомий етнограф, мовознавець, бібліограф, журналіст, видавець і громадський діяч, член НТШ (з 1949 р. – голова товариства у Західній Європі), дійсний член Українського наукового інституту у Берліні. Брав активну участь у численних міжнародних конгресах, виставках, підтримував контакти з відомими вченими. Значна частина його епістолярної спадщини зберігається у рукописному відділі ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Вона містить інформацію не лише про вченого, але й подає важливі відомості до історії української етнології. Останні торкаються у листах розглядаються В.Гнатюка, Р.Кайндля, М.Мурка, К.Сосенка та ін.. Про творчі плани і обмін літературою, нові публікації в українських і російських часописах йдеться в листах до А.Муки, І. Полівки, В. Вондрака, Пленцата. Керівник балто-слов'янського семінару університету Альберта в Кьонігсберзі К.Майер висловлює подяку за зацікавленість семінаром та надіслані книги та просить надсилати йому газету "Діло", твори українських письменників, які склали основу його наукових досліджень. Професор Слов'янського інституту Берлінського університету М.Фасмер подає біографічні дані для УЗЕ. Секретар Об'єднання слов'янських товариств у Загребі повідомляє про підготовку до друку "Всеслов'янського збірника" і цікавиться статтею З.Кузеля "Українсько-південно-слов'янські взаємини в народній усній словесності". Як редактор славистичного відділу довідника "Мінеґва" З.Кузеля у листі до болгарина В.Йорданова просить надсилати річні звіти, публікації адресних книг, календарів, тощо для їх використання у матеріалах довідника. Окремо доцільно згадати про листування З.Кузеля з редакціями часописів у Женеві, Празі і Тарту. У них подані відомості про адреси слов'янських учених і видавців, а також інформація про громадське життя українців. Епістолярій З.Кузеля засвідчує про внесок вченого у налагодження контактів із зарубіжними науковим світом та поширенні інформації про Україну.

Упорядкував Михайло КРІЛЬ